

Zbornik Instituta za kriminološka
i sociološka istraživanja
2020 / Vol. XXXIX / 1 / 107-122
Pregledni naučni rad
Prilježeno: 10. februara 2020. godine
Prihvaćeno: 04. marta 2020. godine
UDK: 316.723:343.56(091)

SOCIO-KULTURNI ASPEKT KOCKANJA KROZ ISTORIJU

Sladana Milošević*
Institut za mentalno zdravlje

Cilj rada je analiza socio-kulturnog aspekta kockanja kroz istoriju. Kockanje je aktivnost koja je oduvek bila prisutna u većini kultura. Stav i društvena reakcija prema kockanju menjaju svoj oblik u zavisnosti od različitih socio-kulturnih aspekata i dominantnih epoha datog vremena. Najpre se posmatralo kao greh, zatim kao oblik kriminalne aktivnosti i na kraju, kao bolest zavisnosti. Rasprostranjeno je u svim društvima i u različitoj meri, u zavisnosti od zakonskih odredbi, legalizovano. Danas, kao društvena pojava, podleže složenom determinizmu, prepoznaje se i tretira kao „poremećaj kontrole ponašanja“. Društvena stanja i procesi poput anomije, industrijalizacije, liberalizacije, moći medijske propagande, tranzicije, imperativa modusa „imati“ kao ishoda u tržišnoj utakmici, te slabljenja uticaja tradicionalne porodice, savremeno društvo postaje pogodno tlo za razvoj patološkog kockanja. Zaključna razmatranja su usmerena na preporuke u cilju podizanja svesti individua i porodica o značaju pravilnog tumačenja poruka savremenog društvenog konteksta, a u cilju prevencije kockanja.

KLJUČNE REČI: kockanje / patološko kockanje / socio-kulturni aspekt / istorija

* E - mail: sladjanamilo@gmail.com

UVOD

Od davnina, čovek je svojim aktivnostima težio samoostvarenju, stvaranju sopstvenog identiteta, da živi bolje i srećnije. Do sreće je dolazio na različite načine kroz praznoverje, narodnu mudrost, igru i slično (Koprek, 2013). Kako je igra u tesnoj vezi sa srećom, s jedne strane, kao stvaralac privremene, kratkotrajne sreće u trenutku njenog odigravanja, a s druge strane, sreća se vidi kao rezultat rizika usled igre (igre na sreću) i vezuje za materijalnu stranu, novac ili predmete od vrednosti. Suprotno igri kao potpunoj slobodi, kod igara na sreću u glavni kadar dolaze čovekov nagon i iracionalnost. Upravo, očekivanje i neizvesnost, omogućavaju čoveku prividan beg od realnosti i uspostavljenih pravila života i ideoloških smernica sticanja sreće i materijalnog blagostanja u životu (Božović, 2013). Ovakva iracionalna ponašanja stvaraju temelje za razvoj patološkog u čoveku, stoga danas svedočimo prekomernoj zavisnosti od igara na sreću i njenog štetnog uticaja na čovekovu egzistenciju, ali i na društvo čiji je član. Kockanjem čovek beži iz sopstvenog, zalazi u svet iracionalnog i lažnog kakav je „svet kocke“ (Nastasić, 2014). Kada kockanje preraste u stalni obrazac ponašanja i počne da stvara brojne društvene i individualne posledice dobija lice patologije. Postaje devijacija koja direktno utiče na funkcionisanje pojedinca, a indirektno i društva u celini. S obzirom da kockanjem pojedinac može brzo da smanji svoju napetost, izazove osećaj zadovoljstva, pobede i moći, sve češće ulazi u „neizvestan“ odnos sa kockom, uključuje sve veći broj igrača i doprinosi da kockanje postaje masovni fenomen. Razvoj društva i savremenog načina života uzrokovao je brojne promene, pa i promene u vezi sa prevalencijom kockara. O današnjem problemu kockanja govore nam same brojke, te ono što posebno zabrinjava je porast mladih kockara. Iako je kockanje mladih u većini zemalja ilegalno, podaci ukazuju da je na području Severne Amerike, Evrope i Australije u 2010. godini između 20% i 90% mladih učestvovalo u kockanju (Volberg et al., 2010, prema Rossen et al., 2016). Prema podacima istraživanja u periodu od 2000. do 2015. godine, stopa problematičnog kockanja u svetu iznosi od 0,4 % do 8,2%, dok stopa patološkog kockanja varira od 0,1% do 5%. Najniža stopa patološkog kockanja je u Australiji od 0,4% do 0,7%, zatim Americi od 2% do 5% i Evropi od 0,1% do 3,4%, a najviša u Aziji od 0,5 do 5,8% (Howe et al., 2019; Calado & Griffiths, 2016). U Evropi je stopa kockanja uglavnom konzistentna, osim u Švajcarskoj gde je 3,3%, Finskoj 5,5% i Estoniji 6,5% (Callado & Griffiths, 2016). Prema istraživanju Instituta za javno zdravlje „Milan Jovanović Batut“ u Srbiji 2014. godine, oko 3,7% odrasle populacije poseduje rizik od nekog oblika kockanja, od 1,1% do 2,0% poseduje umeren i viši rizik od kockanja (problematični kockari), dok 0,3% do 0,7% poseduje visok rizik od kockanja (patološko kockanje). Nakon ekstrapolacije na populaciju u Srbiji starosne dobi od 18 do 64 godine, procenjuje se da problem kockanja varira između 51 i 93 hiljade ljudi, od čega su 14 do 33 hiljade patološki kockari (Kilibarda i sar., 2014). Kako podleže složenom determinizmu i proizvod je interakcije bioloških, faktora ličnosti i socio - kulturnih faktora (Borrell & Boule, 2005; Hing et al., 2015; Scharpe, 2002). Pojedini faktori deluju direktno na nastanak kockanja, a neki poput društvenih, deluju posredno, zapravo delujući na pojedinca. Faktori koji doprinose razvoju kockanja bilo da su individualni ili socijalni poprimaju nove dimenzije, to jest

proširuju polje delovanja zahvaljujući tehnološko-tehničkom razvoju, ekonomskim promenama, kao i promenama na društveno-političkom planu. Na taj način nastaju nove vrste zavisnosti tzv. adiktivne zavisnosti (zavisnosti od interneta, kompjuterskih igara-„igrica“), što dovodi do usložnjavanja problema koji poprima oblike tihe nećujne epidemije (Radulović, 2014). Svedoci smo da upravo zbog sve bržeg razvoja informacionih tehnologija i većeg broja mesta na kojima se može kockati ili odigrati igre na sreću, kockanje postaje sve dostupnije a samim tim i opasnije.

Iako je kockanje kao štetna pojava sa nesagledivim posledicama, ukorenjena u svakodnevnoj aktivnosti pojedinca (postaje češća i rasprostranjenija od hemijskih zavisnosti), paradoksalno je i najblaže društveno regulisana (Cosgrave, 2008). Društvena regulacija varira u stepenu jačine i predstavlja diskreciono pravo pojedinih država. Uprkos tome što mnoge države i društvene zajednice ulažu velike napore da kockanje drže pod kontrolom, ono iznalazi način da se i dalje širi kako po broju učesnika, tako i novim kanalima (internetom, ilegalnim kockanjem) i pronalazi nove igrače. Samim tim, kockanje ostavlja posledice na individualnom planu (fizičko i psihičko zdravlje kockara), na planu socijalnog blagostanja (narušava porodično funkcionisanje, porodične vrednosti i sl.), te na širem društvenom planu. Zbog toga za mnoge države i kreatore politike postaje ozbiljan izazov kako uspostaviti ravnotežu između neophodne zaštite javnosti od prekomernog kockanja i prava pojedinaca da igraju u sigurnom okruženju za igre (Lycka, 2011). Usled kontinuirane ekspanzije ove društvene pojave važno je pronaći odgovore na nekoliko pitanja. Recimo, „Da li je kockanje oblik socijalnog funkcionisanja koji je široko rasprostranjen, donoseći čoveku određenu „dobit“?“ i „Da li se ova forma socijalnog funkcionisanja održava uz učešće „sistema“ koji povećava njen broj i forme postojanja?“, kao i „Da li se može staviti pod kontrolu i uz koja najefikasnija sredstva? Da bismo došli do odgovora najpre je neophodno da sagledamo faktore koji su doprineli i još uvek doprinose masovnom širenju i upotrebi kockanja.

1. RAZVOJ KOCKANJA KROZ ISTORIJU

Kockanje i igre na sreću su aktivnosti koje su prisutne u većini kultura tokom istorije čovečanstva. Arheološki i antropološki podaci ukazuju da je i najstariji pećinski čovek bio kockar (Petry, 2005). Artefakti o kockanju koji datiraju još od 2300. godine pre nove ere, pronađeni su u Kini. „Keno“ je igra koja je nastala u Kini i igrala se pomoću kartica sa brojevima od 1 do 80. Igraču je bilo dozvoljeno da zaokruži kombinaciju brojeva nakon čega bi se se održala lutrija pomoću koje bi se određivao srećni dobitnik. Kockanje u praistorijskom dobu je uglavnom vezano za magijske i religijske obrede. Ti rituali su imali svrhu proricanja sudbine ili objašnjenja onoga što je bilo „neshvatljivo“. Korišćene su kockaste kosti gležnjeva ovaca, goveda ili pasa zvani Astragali, stare 4 000 godina (Forentzy & Turner, 2012). Šamani su bacanjem kostiju predviđali budućnost „tumačeći znakove od boga“, koji su im omogućili utvrđivanje najpogodnijeg perioda za setvu, žetvu, pa do toga da su ovi znakovi služili i utvrđivanju krivice kod osumnjičenih. Drevni narodi Južne Amerike, Asteci i Maje i Polinežani, Eskimi i afrički podsaharski narodi, verovali su da su bogovi

izmislili igre na sreću te su kockali pomoću kamenčića koji su bili obojeni belom ili crnom bojom. Osim što su se kladili na svoju imovinu, neretko i da li će preživeti neki teško oboleli član plemena, tako je pronađeno više od 10.000 izrezbarenih štapova, obruča, kockica i pikado strelica starih više od 700 godina. „Kockanje“ kao ritual je u početku predstavljao jednostavan proces, da bi s vremenom postajao sve složeniji i uključivao i prinošenje žrtve, kako bi se umilostivili bogovi da im pomognu u ratu (Ashley & Boehlke, 2012). Kocke koje su se prvi put pojavile u društvenim igrama u gradu na jugu Mesopotamije, 1300. pre nove ere i nazvane su „kraljevskom igrom „Ur“. „Borbene strelice“ su korejske karte za igru napravljene od nauljenog papira i svile iz šestog veka.

Kockarske igre su se naširoko igrale i u drevnoj Grčkoj. Stari Grci su verovali da ih prilikom igre štite dva boga, Hermes i Pan, a prema mitologiji Zevs, Had i Posejdon su pomoću bacanja kockica odlučili o tome na koji način će među sobom podeliti univerzum (Mladenović i Lažetić, 2018). Kockalo se sa tri glinene kocke, kojima su strane bile obeležene slovima s brojčanom vrednošću ili skraćenim nazivima prvih šest brojeva. Jedinica se zvala kub. Najbolji ishod „Afrodita“ bile su tri šestice, a najgori „pas“ odnosno tri jedinice (Kozjak, 2008). Smatra se da prve karte za igranje dolaze iz Kine bile su ukrašene ljudskim likovima koje su kasnije prenesene u Indiju, Persiju i Evropu. Na prostoru Evrope karte su se prilagodile te počele prikazivati kraljeve i kraljice što je praksa koja se koristi i u današnje doba. Najranije karte su bile skupe, te su bogati trgovci samo mogli priuštiti. Rimljani su sklonost ka kockanju preuzeli od Etruščana. U starom Rimu Klaudij je redizajnirao kočiju kako bi imao više prostora za bacanje kockica. Trke kolima su bile najpopularniji drevni grčki, rimski i vizantijski sport.

Istorija opklada datira od 1860. godine u Francuskoj, šire se u Veliku Britaniju i ostale evropske zemlje, Australiju i SAD. To su opklade u vezi konjskih trka, automobilskih, moto trka, trka pasa (Mladenović i Lažetić, 2018.). Koreni sportskog klađenja potiču s početka 19. veka kao način zaustavljanja nameštanja ishoda u atletskom trčanju. Sredinom 1960. godine je nastao prvi elektronski rulet, a 1984. godine kreće talas i video pokera. Prva prava kockarnica na evropskom kontinentu (na području tadašnje Mletačke republike – Venecija), je otvorena 1638. godine i zvala se „Ridotto“. Otvaranje prve prave kockarnice na evropskom kontinentu je označilo početak razdoblja industrijalizacije kockanja. Prve kockarnice za internet kockanje uživo su počele između 1994. i 1995. godine. Nedugo posle, internet kockanje uključuje klađenje, bingo i poker igre (Ashley & Boehlke, 2012).

2. TEORIJSKI PRISTUPI SOCIO-KULTURNOM ASPEKTU KOCKANJA U SAVREMENOM DRUŠTVU

Danas sa pravom o kockanju možemo govoriti kao o opšteprisutnoj, multidimenzionalnoj društvenoj pojavi, u koju se uključuje sve veći broj populacije. Dostupna je pojedincima širom svih kontinenata i postala slobodna svakodnevna aktivnost ljudi bez obzira na njihovo materijalno stanje, društveni položaj, pol, uzrast, obrazovni, profesionalni status, versku ili rasnu pripadnost. Prešla je dugačak

evolutivni put od opuštajuće rekreativne aktivnosti, bezopasne zabave, do kockanja van kontrole kada prevazilazi opseg igre i dobija oblik zavisnosti (Ashley & Boehlke, 2012). U potrazi za zadovoljenjem određenih potreba, brzom i lakom zaradom, pojedinac može tendirati povećanju učestalosti kockarskih aktivnosti, u čijem daljem razvoju leži opasnost od uništavanja sopstvenog života, porodice i društva (Bernhard, 2007; Borrell & Boulet, 2005; Singh, Mallaram, & Sarkar, 2017).

Sredina u kojoj pojedinac živi predstavlja važan faktor kockanja. Tu se prvenstveno misli na uticaj tradicionalnih, duhovnih, zakonskih, socijalnih, kulturnih faktora. Najčešća grupa činilaca iz aspekta faktora sredine su brojnost i dostupnost kockarnica, poremećeni porodični odnosi, loši materijalni i ekonomski uslovi, kulturna vulnerabilnost (Delfabbro & King, 2017; Livingstone et al., 2017; Welte et al., 2006).

Savremeno društvo odlikuju vrednosti samoispunjenja, hedonizma i trenutnog zadovoljstva, nasuprot racionalnog i samokontrolisanog ponašanja. Vrednost koju društvo takođe nudi je sposobnost sticanja, pobeđivanja i ostvarenje cilja u tržišnoj utakmici - sticanje materijalnih dobara, tako da pojam „imati“ postaje imperativ savremenog potrošačkog društva. Pojedinci se zavaravaju da će kupovinom sve skupljih i luksuznijih predmeta kao statusnog simbola steći i veći društveni ugled (Bazić i Pešić, 2012; Reith, 2007).

Uticaj različitih faktora koji su oblikovali kockanje može se sagledati kroz nekoliko teorija. U skladu s tim, u nastavku rada će biti prikazane makro i mikro sociološke teorije koje približavaju manifestaciju kockanja u različitim kontekstima. Makro - sociološke teorije su: *teorija strukturalnog funkcionazma, anomalije, teorija bega i društvenih frustracija, teorija potkulture*. Mikro - sociološke teorije su: *teorija društvene nagrade od kockanja - simbolički inerakcionalizam, teorija socijalnih veza i koncept porodične disfunkcionalnosti*.

Strukturalni funkcionizam. Percipira društvo kao sistem koji se sastoji od međusobno povezanih delova. Da bi sistem bio funkcionalan, delovi moraju biti u ravnoteži bez obzira na različite funkcije koje imaju. Kako je za stabilan i regulisan sistem neophodan rad, red i predvidive životne rutine, društveni sistem ceni eksperimentisanje, preduzetništvo, izlazak iz zone komfora. Međutim, u hijerarhijski organizovanom kapitalističkom sistemu gde je pojedinac podređen industrijskom načinu proizvodnje, ne postoji prilika za uspeh svakog pojedinca uz poštovanje sistema vrednosti (Frey, 1984:109). Prema Edvardu Devereueku, ovakva protivrečnost između vrednosnog i kulturnog sistema društva i slojnog položaja pojedinca izaziva napetost i frustraciju. Da bi ih se oslobodili, pojedinci iznalaze devijantne aktivnosti koje supstituišu ove nedostatke i protivrečnosti. Devijantno ponašanje (kockanje) doprinosi stabilnosti društva od „opasnih sila” koje generišu pojedinci frustracijom. Pomaže da se smanji napetost i frustracija, pruža mogućnost pojedincima da stiču atribute „uspeha“. Kockajući se kompenzuju uskraćeno zadovoljstvo. Kockanjem pojedinac, ne samo da zadovoljava sopstvene potrebe, već i doprinosi društvenoj stabilnosti. Kao katarzično dejstvo i društveno prihvaćen mehanizam, kockanje se odvija u društveno propisanim okvirima, ne šteti stabilnosti društvenog sistema,

nego samo oslikava jedan simbolički protest protiv racionalnosti (Binde, 2009). Ovakva konstelacija doprinosi percepciji kockanja kao pozivne društvene pojave.

Teorija anomije (pritiska). U vremenima brzih društvenih promena i kriza, javlja se anomija, kao stanje društva u kome nedostaje reglementacija (skup pravila i normi o ljudskom ponašanju) (Jugović, 2009). Prema Robertu Mertonu, do anomije dolazi kada u društvu postoji neusklađenost između definisanih društvenih ciljeva i institucionalno dostupnih sredstava za njihovo ostvarenje. Tako, Mertonovim konceptom „inovacije“ se pruža mogućnost razumevanja kockanja kao društvene devijacije, budući da pojedinac društveno nelegitimnim sredstvima pokušava da dođe do društveno poželjnog cilja (Jugović, 2014). Stanje društvene anomije predstavlja otvoreno predvorje koje dovodi do porasta devijantnih ponašanja. Upravo, kockanjem pojedinac popunjava jaz usled nedostatka postojanja institucija koje promovišu društveno pozitivne vrednosti i društveno prihvatljivo ponašanje.

Nakon više decenija osiromašenja materijalnih, kulturnih, obrazovnih sistema vrednosti, današnji mladi se nalaze u svojevrsnoj konfuziji jer su nekadašnji sistemi vrednosti dovedeni u pitanje i napušteni. Mladima nedostaju konstruktivni sistemi vrednosti koji su deficitarni u institucionalnom kontekstu savremenog društva. Naime, pred pojedinca se još od najmlađeg uzrasta postavlja imperativ uspeha koji treba dostići bez obzira na širu društvenu (ne)funkcionalnost (Bazić i Pešić, 2012).

Tako mladi odrastaju na način da se podređuju ovom sistemu vrednosti gde pred sebe postavljaju ciljeve neusklađene sa stvarnim mogućnostima. U takvim situacijama intenzivni pritisak za materijalnim uspehom slabi snagu normativnih standarda koji regulišu ponašanje. Sve ovo doprinosi da pojedinci ne uspevaju da se na društveno prihvatljiv način nose sa ovim pritiskom. U situacijama slabe socijalne kontrole, pojedinac se okreće devijantnim ponašanjima. Konkretno, kako bi zadovoljio svoje potrebe i ciljeve, udaljava se od normi zasnovanih na savesnom radu, obrazovanju i usvaja norme koje su u suprotnosti sa važećim u datom društvu (služi se nelegitimnim načinima – kockanjem) (Reith, 2007).

Teorija potkulture. Potkultura predstavlja pripadnost određenoj društvenoj grupi koju karakteriše poseban sistem vrednosti, normi i načina razmišljanja koji se razlikuje od dominantne kulture (Prus, 2004). Kockajući se pojedinac zadovoljava svoju potrebu za socijalnim kontaktima, pripadnosti i usvajanju novih identiteta. Specifična kultura kockanja se može razviti na mestima za kockanje: trkačkim stazama, kockarnicama i sportskim kladionicama. Njihove aktivnosti podležu specifičnim složenim kodovima: specifične interakcije, upoznaju druge kockare i zaposlene, posebne vokabulare, norme, mogućnost da pokažu nove sposobnosti. i stavlja ih u viši stepen (O’Leary & Carroll, 2013). Način prihvatanja gubitka dodatno doprinosi poštovanju od strane drugih kockara (Abt et al., 1985). S druge strane, pojedinci koji se osećaju marginalizovani ili imaju potrebu za socijalnim priznanjem mogu biti privučeni kontekstom, tako da sve više vremena provode u kockarnici. Mesta za kockanje predstavljaju „kosmos“ gde su društvena klasa, etnička pripadnost i druge pozadinske karakteristike irelevantne. (Binde, 2013; Binde, 2005).

Teorija bega i društvenih frustracija. Percipira položaj pojedinca u društvu sa različitim stepenom moći i materijalnog statusa (Burger, 2000). Kod pojedinca koji je zaglavljen u određenoj društvenoj klasi se razvija osećaj frustracije koja može biti izvor napada na društveni poredak ili devijantnog ponašanja. Kockajući se pojedinac oseća zadovoljstvo i mogućnost upravljanja resursima koja su mu klasnim položajem uskraćene. Opterećen i problemima svakodnevnice (u porodici, na radnom mestu, prijateljima), pojedinac iznalazi alternativne oblike za bekstvo od frustracija. Pribegava kvazi socijalnom ponašanju - kockanju (Porter et al., 2004). Kockanjem pronalazi aktivnost koja nudi iskustvo uzbuđenja. Pozitivne emocije koje se javljaju podstiču da se ponavlja pozitivno iskustvo, povećava motivaciju pojedinaca da nastave sa kockanjem nezavisno od ishoda igre. Ovakva konstelacija kockanja dobija atribute „protoka” i pozitivne konotacije jer „tok” predstavlja stanje uzbuđenja, ispunjenja, zabave koja pomaže pojedincu da zaboravi svakodnevne probleme. Društvo ponudom alternativnih oblika za oslobađanje frustracija (kladionica) obezbeđuje i istovremeni gubitak smisla za osudom i neslaganjem pojedinaca sa društvenim ciljevima i vrednostima. Postaje konstruktivan način rešenja problema kroz interakciju pojedinaca različitih vrednosti i ciljeva (Binde, 2009).

Teorija društvene nagrade od kockanja – Simbolički interakcionalizam. Društvo predstavlja splet interakcija između pojedinaca u okviru sistema (Aksan et al., 2009). Tokom interakcije sa faktorima socijalizacije pojedinac formira sopstvene norme i vrednosti. Formirane sisteme vrednosti povrđuje kroz socijalno prihvatljivo ponašanje sa drugima. Na taj način individualni sistem vrednosti integriše sa normama i vrednostima društva. Adaptirajući se fluktuirajućim društvenim procesima pojedinac bira način ponašanja. Neretko pojedinac bira da se na devijantan način (kockanjem) integriše u društvo. Kockanje tako postaje lična odgovornost (Savard et al., 2015). Prema Ervingu Gofmanu, kockanje je agens socijalizacije i aktivnost kojom pojedinac kroz socijalnu interakciju pokazuje svoje sposobnosti, veštine i omogućava lični prestiž. Kockanje je posebno privlačno za pojedince takmičarskog duha, dok pobeda omogućava povećanje samopoštovanja i spretnosti (Binde, 2013). Pored toga, pojedinac ostvaruje i svoje interaktivne mogućnosti, tj. kontrolisane partikularne i ka igri usmerene osobine i emocije, te zauzvrat dobija društvenu nagradu u obliku kompeticije (poker) ili pak zajedništva (bingo, kladenje) (Cosgrave, 2008).

Teorija socijalnih veza. Percipira socijalne veze između pojedinca, porodice i društva, uzroke devijantnog ponašanja pojedinca i mogućnosti preventivnog dejstva. Prema konceptu Trevisa Hiršija, za uspešnu socijalizaciju pojedinca presudna je društvena spona sa drugim agensima socijalizacije (porodica, škola) uključivanje u konstruktivne aktivnosti, posvećenost edukativnim postignućima, verovanje u moralne norme. Spone koje tvore interakciju pojedinca sa agensima socijalizacije i kroz koje se formira konformističko ponašanje jesu: povezanost, obavezanost, angažovanost i verovanje (Jugović, 2013). Međutim, kada je konformizam pojedinca kompromitovan, on nije uspeo da internalizuje sistem vrednosti i samokontrolu i ostvari vezivanje sa prosocijalnim agensima socijalizacije, što stvara pogodno tle za razvoj maladaptivnog ponašanja, poput patološkog kockanja.

Koncept porodične disfunkcionalnosti. Razlozi bekstva pojedinaca u „svet“ kocke ne vezuju se samo za društvene krize, već važan faktor predstavljaju i karakteristike porodičnog funkcionisanja. Savremena porodica je u modernom društvu pred brojnim izazovima, teškoćama i problemima. Promene koje se odvijaju velikom brzinom u svim segmentima savremenog društva, ostavljaju značajne posledice na stanje, razvoj, ulogu i mesto porodice u društvu. Svakodnevna egzistencijalna borba za dostizanjem uspeha pojedinca (kao imperativa koje savremeno društvo nameće), doprinosi promenama i slabljenju uticaja porodice. U porodici, kao osnovnoj ćeliji društva, uspostavljaju se trajne, emotivno prisne, solidarne i svestrane veze između članova porodice. Važno je da roditelji putem vaspitanja svoju decu podstiču na kreativnost i razvoj ličnih kapaciteta i potencijala. Pored toga, potrebno je omogućiti usvajanje određenog pozitivnog modela ponašanja, s obzirom na to da se putem ovog procesa razmene stiču prve predstave o životu, identitetu, stavovima i sistemima vrednosti (Milojković, Srna i Mićović, 1997). Ako su u porodici kompromitovani jasna komunikacija, emocionalna razmena, saradnja među članovima porodice, sistem vrednosti, mladi mogu „skliznuti“ u obrasce ponašanja kojima će pokušati da razreše svoju konfuziju i nesigurnost. Disfunkcionalne porodice najčešće odlazu rešavanje problema, ne ispunjavaju zadatke i često su u krizi. Takođe, u disfunkcionalnoj porodici se ne prepoznaje problem, ne postoji kapacitet da se odgovori na razvojne potrebe članova i ne primećuje se potencijalni raspad porodičnog sistema (Barišić, Svetozarević i Duisin, 2011). Tezi da porodična disfunkcionalnost umnogome jeste povezana sa patološkim kockanjem, pruža potporu i empirijski nalaz prema kojem čak 58% kockara potiče iz disfunkcionalnih porodica (McComb & Sabiston, 2010).

3. ORGANIZOVANJE KOCKANJA U CILJU EKONOMSKOG PROFITA

Iako se tokom većeg dela istorije kockanje smatralo slobodnom aktivnošću pojedinca, kontrola kockanja je na početku bila usmerena u cilju održavanja javnog reda i mira. Kasnije, dolazi se do otkrića da bi se profitom i porezima od kockanja mogli pokriti deficiti države (Chóliz, 2009). Kako se danas na globalnom nivou dešavaju krupne društveno-ekonomske promene, istovremeno, kockanje postaje način koji državama omogućava povećanje profita i dopunu budžeta (Walker & Sobel, 2016; Williams et al., 2011). U skladu sa tim, države ne samo da odobravaju, nego i proširuju spektar kockarskih aktivnosti u cilju prikupljanja što više sredstava od tih aktivnosti (Hodgins & Petry, 2016). Upravo, tako široka dostupnost kockanja i rast kockarske industrije utiče da prihod od kockanja od 2% do 2,5% čine udeo u globalnom državnom budžetu. Samo tokom 2016. godine kockarska industrija je ostvarila prihod od 450 milijardi dolara. Koliko je organizovanje kockanja postao unosan posao govori podatak da je kockarska industrija 12. po veličini u Evropi, sa profitom od 47 milijardi dolara. Ovaj rang, kockarsku industriju čini većom od vazduhoplovne, računarske, naftne i gasne industrije (Raylu & Oei, 2004; Dadayan, 2016). Zagovornici legalnog kockanja ističu benefite organizovanja kockanja po društvo: jačanje lokalne ekonomije, turizma i zaposlenosti stanovništva. Poznato je

da je deo profita od organizovanja kockara korišćen i za ulaganje u infrastrukturne projekte, poput gradnje Kineskog zida, za razne poravke u Rimu, koledža Harvard, Jejla. Međutim, danas, zahvaljujući globalizaciji, nedostatak stroge regulacije i sve veća zakonska liberalizacija kockanja dovode do otvaranja novih tržišta. Proces globalizacije je sa jedne strane omogućio međusobno povezivanje svetskih tržišta, a sa druge strane je otvorio mogućnost da rast kockarske industrije prati i rast organizovanog kriminala. Kada organizovani kriminal postane jak, u svoje aktivnosti uključuje i korumpirane organe vlasti, čime osigurava svoju budućnost (Albanese, 2017). Upravo, ekspanzija kockanja u XIX veku u Sjedinjenim Američkim Državama je odraz sprege sa vladajućom strukturom, kroz korupciju visokih zvaničnika i policije. Korupcija je u cilju „zatvaranja očiju“, kako bi Las Vegas postao sigurno i mirno mesto za kockanje i turiste, a Kuba i Bahami (sredinom XX veka), „raj za ganstere“ (Ferentzy & Turner, 2009). Organizovanjem ilegalnog kockanja u svetu se „opere“ od 300 do 500 miliona dolara godišnje? (Dadayan, 2016). Na taj način kockarska industrija stupa u uzajamni odnos sa globalnom ekonomijom, jer se novac zarađen od ilegalnog kockanja uključuje u legalne tokove. Kriminalne grupe koje se nalaze na čelu ilegalnih kockarnica uključene su i u druge kriminalne aktivnosti (poput utaje poreza, otmice, pranja novca, međunarodne prostitucije) (Banks & Waugh, 2018). Ovakva konstelacija odnosa doprinosi velikom ekonomskom gubitku jedne države, dok kriminalne organizacije stiču ogroman profit. Poslednjih decenija stvara se veza između organizovanja kockanja i određenih interesnih grupa, a radi ostvarenja političkih ciljeva. Jedna od takvih veza je uspostavljena između organizovanja kockanja i palestinske organizacije, koja profit koristi za finansiranje Palestinaca u ratu protiv izraelske vlasti. Procenjuje se da se u palestinsku administraciju na tajne račune sliva godišnje oko 60 miliona dolara od kazina. Novčanim sredstvima se nabavlja oružje i angažuju se novi borci (Kindt & Brynn, 2005).

Slot mašine predstavljaju najveći nezakoniti izvor prihoda od kockanja. Primera radi, ove mašine ostvaruju zaradu od oko 2.000 dolara po mašini nedeljno, dok je cena jedne mašine od 2.500 do 5.000 dolara (Ferentzy & Turner, 2009). Državne lutrije nisu ostale imune na kriminalne aktivnosti. U prilog tome, govori podatak da je u u Brazilu novac prikupljen kaznama od neplaćanja poreza, putem državne lutrije raspodeljen (u vidu legitimnih dobitaka) između tri osobe, pri čemu su sve tri bile povezane sa establišmentom (De Sanctis, 2014).

Poslednja epohalna promena forme kockanja tiče se njegovog upražnjavanja putem interneta. Forma internet kockanja nosi sa sobom brojne nove probleme i u tesnoj je vezi sa zavisnošću od samog interneta. Ovakvim vidom aktivnosti se stiče utisak da više nije neophodno tražiti „zabavu“ van sopstvenog doma (Griffiths & Parke, 2002). Kockanje putem interneta je konstantno dostupno i seže do globalnih razmera. Kockarska industrija koristi razne taktike kako bi zadržala participante u igri (poput iluzije da se troši lažni, virtuelni novac, realističnost, ležernost) (Pontell et al., 2007). U nedovoljnoj regulaciji od strane države, leži opasnost da ovaj problem u budućnosti postane još rasprostranjeniji (Delfabbro & King, 2017; Forsström & Örnberg, 2018).

4. DRUŠTVENI STAV PREMA KOCKANJU

Istorijski posmatrano, od najranijeg perioda civilizacije do savremenog doba, društveni stav prema kockanju se menjao. U početku je kockanje percipirano kao slobodna bezopasna zabava pojedinaca. Zatim sledi period u kome se društvena reakcija sukcesivno menjala od povremene zabrane, do totalne osude kockarskih aktivnosti. Tako je na primer, kod starih Grka kockanje je bilo dozvoljeno kao zabava grčkih vojnika tokom Trojanskog rata. Zakoni protiv kockanja se donose već u Starom Rimu za vreme cara Avgusta. Kockanje je bilo dozvoljeno samo nedelju dana tokom trajanja festivala Saturnalija, odnosno u čast boga Saturna. Tokom srednjeg veka je uglavnom zavisio od vladara i zakona koje je donosio. Za vreme trećeg krstaškog rata kockanje je bilo zabranjeno među vojnicima jer je negativno uticalo na fizičke i vojne pripreme (Albanese, 2017; Reith, 2007; Mladenović i Lažetić, 2018). Sa industrijskom revolucijom, dolazi do velikog društvenog zaokreta u shvatanju kockanja, odnosno formira se Nacionalna anti-kockarska liga (NAKL), koja imperativne protestantske etike, institucionalizuje u zakonima kojima se kockanje, zajedno sa alkoholizmom, zloupotrebom droga i prostitucijom, zabranjuje (Reith & Dobbie, 2011). S druge strane, ova prohibicija nije važila za pripadnike viših klasa, te njihove kockarske aktivnosti, skrivene od javnosti, nastavljaju da se odigravaju (Potenza, 2008). Naposljetku, ekonomske, političke i kulturne promene dovode do promena društva na globalnom nivou. Vođene prvenstveno ekonomskim interesima, sredinom XIX veka vrši se pritisak na zakonodavnu vlast da se kockanje legalizuje. Povećavanje bogatstva i širenje potrošačkog mentaliteta opovrgava elemente nemoralnosti i stvara odgovarajuću kulturnu klimu za ekspanziju i normalizaciju kockanja. Normalizacija kockanja je reflektovana i kroz promenu terminologije od kockanja do eufemizma igranja koja sa sobom ima konotaciju igranja i zabave (Collins, 2015). Pojedinci kao kockari, integralni su deo tog sistema, koji je sve više popularizovan.

Liberalizacija kockanja utiče na rast kockarske industrije, tako što povećava raznolikost i dostupnost igara. Istovremeno, rastom tolerancije društva i država na kockanje, ove aktivnosti se čak i podstiču (Raylu & Oei, 2004). Danas, socijalna klima koja stimuliše kockarske aktivnosti, ubrzava razvoj kako problematičnog, tako i patološkog kockanja (Productivity Commission, 1999, prema Calado & Griffiths, 2016).

Pored toga, neizostavnim se čini spomenuti ulogu medija, s obzirom da imaju važan uticaj na formiranje mišljenja, odluka i izbora pojedinaca. Kao sredstvo komunikacije, predstavljaju značajan faktor u formiranju stavova, vrednosti i modela ponašanja, kako prosocijalnih tako i antisocijalnih (Binde, 2013; Livazović, 2012). Koliko je važan uticaj medija ilustruje podatak da se samo u periodu od 2005. do 2012. godine udvostručio iznos uložen u emitovanje televizijskih spotova za kockanje sa 17,4 miliona na 34,2 miliona dolara (Ofcom, 2013). Zbog toga što su uticajno sredstvo upravljanja masama, priređivači kockanja su svesni važnosti reklamiranja – naročito za vreme sportskih takmičenja. Priređivači se koriste različitim marketinškim strategijama kao što su sponzorstva različitih događaja u vezi sa sportom. Ovakve strategije angažuju različite sportske zvezde u reklamama,

promociji klađenja kao vida zabave, sticanja zarade i ugleda i tendiraju stvaranju „simbiotske“ veze kockanja i sporta. Tako doprinose normalizaciji sportskog klađenja kao legitimne „bezopasne igre“ (Lopez-Gonzalez et al., 2017; Parke et al., 2014). U globalnom svetu koji je dominantno kapitalistički, profit igra glavnu ulogu. Nekritično plasiranje i promovisanje kockanja kroz medijske sadržaje, može doprineti prihvatanju takvog ponašanja kao poželjnog i društveno prihvatljivog. Sve ovo je značajno za razumevanje društvenog stava prema kockanju jer pokazuje da je kockanje postalo sastavni deo savremenog života. Tako se kockanje u određenom smislu „normalizuje“ i na njega se gleda kao na uobičajenu svakodnevnicu života.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Retrospektivom i sublimacijom navedenih nalaza u radu, zaključuje se da kockanje kao aktivnost postoji od kada postoji i ljudsko društvo. Forma i način kockanja su se menjali tokom istorije. U skladu sa dominantnom epohom datog vremena, menjala se i društvena reakcija na kockanje: sukcesivnom smenom tolerancije i zabrane. Međutim, sa procesima industrijalizacije, globalizacije i liberalizacije koji kroje obeležja savremenog društvanje, dolazi do širenja kockarske industrije. Kockarska industrija uzima sve više maha u različitim domenima koji čine ljudsku svakodnevnicu. U tom smislu, većoj prevalenciji patološkog kockanja najpre doprinose karakteristike modernog kapitalističkog sistema. Pod tim se najčešće podrazumevaju: rasprostranjenost i dostupnost različitih oblika kockarskih aktivnosti, promena strukture i obeležja klasičnih oblika kockarskih aktivnosti (pojavljivanje „online“ kockanja, koje postaje društvena opasnost per se) i moć medijske propagande (naročito marketing tokom sportskih utakmica). Zatim, posebna vrsta društvene opasnosti leži u sprezi kockarske industrije sa organizovanim kriminalom. Naime, zbog brze i lake cirkulacije finansijskih sredstava, institucije kockanja predstavljaju jednostavan način za pranje novca i finansiranje kriminalnih aktivnosti. Ovakva konstelacija odnosa doprinosi širenju korupcije u društvu. S druge strane, visoka korupcija utiče na kvalitativnu promenu društvenih normi i ustaljenih vrednosnih sistema u jednom društvu. Kumulativni efekat ovih pojava dovodi do nepostojanja konsenzusa u vezi sa kockanjem, čime slabe neformalni i formalni vidovi društvene kontrole. Prikaz pomenutih teorija ukazuje na multidimenzionalnu prirodu kockanja. Pojedinci, često nezadovoljni trenutnim društvenim okolnostima, i u želji za pripadanjem i samoostvarenjem, spremniji su da ulaženjem u rizične aktivnosti potraže način za zadovoljenje svojih potreba. Borbu protiv patološkog kockanja dodatno otežava porast promene tradicionalne porodične strukture i sve veća disfunkcionalnost porodica.

Svi navedeni socio-kulturni aspekti kockanja uticali su na nastanak i razvoj patološkog kockanja, te se praktične implikacije proistekle iz iznetih nalaza u radu, najpre odnose na pojedine preventivne aktivnosti u domenu šireg društva, porodice i individue. Najpre, na nivou društva, potrebno je raditi na podizanju svesti, kako šire javnosti (u smislu upoznavanja sa problemom kockanja), tako i u smislu uticaja na donosioce odluke (zarad osmišljavanja strategija za rešavanje problema patološkog kockanja, adekvatnih i efektivnih zakonskih regulativa ...).

Takođe, s obzirom na potencijalni veliki uticaj porodičnog faktora na razvoj bolesti zavisnosti, kao imperativ se nameće jačanje tradicionalne porodične strukture i uloge. U sadejstvu adekvatnog reagovanja ova dva važna faktora ekosistema individue, stvara se pogodno tlo za jačanje rezilijentnosti mladih prema spoljnom društvenom pritisku, što dovodi do „posredne“ prevencije razvoja patološkog kockanja. Borba protiv bolesti zavisnosti (kockanja) je moguća samo ukoliko postoji adekvatna spremnost svih relevantnih činilaca da prihvate svoju odgovornost.

LITERATURA

- (1) Abt, V., McGurrin, M. C., & Smith, J. F. (1985). Toward a synoptic model of gambling behavior. *Journal of Gambling Behavior*, 1(2), 79-88.
- (2) Aksan, N., Kisac, B., Aydın, M., & Demirbuken, S. (2009). Symbolic interaction theory. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 1(1), 902-904.
- (3) Albanese, J. S. (2018). Illegal gambling businesses & organized crime: an analysis of federal convictions. *Trends in Organized Crime*, 21(3), 262-277.
- (4) Ashley, L. L., & Boehlke, K. K. (2012). Pathological gambling: A general overview. *Journal of psychoactive drugs*, 44(1), 27-37.
- (5) Banks, J., & Waugh, D. (2019). A taxonomy of gambling-related crime. *International gambling studies*, 19(2), 339-357.
- (6) Barišić, J., Svetozarević, S., & Duišin, D. (2011). Modeli porodičnog funkcionisanja novine, preporuke, mogućnosti i ograničenja. *Engrami-časopis za kliničku psihijatriju, psihologiju i granične discipline*, 33(1), 47-60.
- (7) Bazić, J., & Pešić, M. (2012). *Sociologija*. Leposavić: Učiteljski fakultet.
- (8) Bernhard, B. J. (2007). Sociological speculations on treating problem gamblers: A clinical sociological imagination via a bio-psycho-social-sociological model. *American behavioral scientist*, 51(1), 122-138.
- (9) Binde, P. (2005). Gambling across cultures: Mapping worldwide occurrence and learning from ethnographic comparison. *International Gambling Studies*, 5(1), 1-27.
- (10) Binde, P. (2013). Why people gamble: A model with five motivational dimensions. *International Gambling Studies*, 13(1), 81-97.
- (11) Borrell, J., & Boulet, J. (2005). A theoretical exploration of culture and community health: Implications for prevention, research, and problem gambling. *Journal of Gambling Issues*, 13(1), 74-81.
- (12) Božović, R. (2013). *Igra ili ništa*. Beograd. Čigoja.
- (13) Burger, J. (2000). Theory and formalization: Some reflections on Espirience. *Sociological Theory*, 18(3), 482-489.
- (14) Calado, F., & Griffiths, M. D. (2016). Problem gambling worldwide: An update and systematic review of empirical research (2000–2015). *Journal of behavioral addictions*, 5(4), 592-613.
- (15) Chóliz, M. (2010). Experimental analysis of the game in pathological gamblers: Effect of the immediacy of the reward in slot machines. *Journal of Gambling Studies*, 26(2), 249-256.
- (16) Chóliz, M. (2010). Experimental analysis of the game in pathological gamblers: Effect of the immediacy of the reward in slot machines. *Journal of Gambling Studies*, 26(2), 249-256.
- (17) Collins, P., Blaszczynski, A., Ladouceur, R., Shaffer, J., Fong, D., & Venisse, J. L. (2015). Responsible gambling: Conceptual considerations. *Gaming Law Review and Economics*, 19(8), 594-599.

- (18) Cosgrave, J. (2008). Goffman revisited: Action and character in the era of legalized gambling. *International Journal of Criminology and Sociological Theory*, 1(1), 80-96.
- (19) Dadayan, L. (2016). State Revenues from Gambling Shrinking. *The Council of State Governments*, 399-406.
- (20) De Sanctis, F. M. (2014). *Football, Gambling and Money Laundering – A Global Criminal Justice Perspective*: Springer International Publishing Switzerland.
- (21) Delfabbro, P., & King, D. (2017). Gambling is not a capitalist conspiracy: a critical commentary of literature on the ‘industry state gambling complex’. *International Gambling Studies*, 17(2), 317-331.
- (22) Ferentzy, P., & Turner, N. (2009). Gambling and organized crime-A review of the literature. *Journal of Gambling Issues*, 23(2), 111-155.
- (23) Ferentzy, P., & Turner, N. (2012). The history of problem gambling: Temperance, substance abuse, medicine, and metaphor. *Journal of Gambling Issues*, 27(2), 86-91.
- (24) Forsström, D., & Örnberg, J. (2018). Responsible gambling in practice: A case study of views and practices of Swedish oriented gambling companies. *Nordic Studies on Alcohol and Drugs*, 36(2), 91-107.
- (25) Frey, J. H. (1984). Gambling: A Sociological Review. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science* 474, 107-121.
- (26) Griffiths M. D., & Parke J. (2002). The Social Impact of Internet Gambling. *Social Science Computer Review*, 20(3), 312-320.
- (27) Hing, N., Russell, A., Tolchard, B & Nower, L. (2015). Risk factors for Gambling Problems: An Analysis by Gender. *Journal of Gambling Studies*, 32(2), 511-534.
- (28) Hodgins, D. C., & Petry, N. M. (2016). The world of gambling: the National Gambling Experiences series. *Addiction*, 111(9), 1516-1518.
- (29) Howe, P. D.L., Varges – Saenz, A., Hulbert, C.A., Boldero, J.M. (2019). Predictors of gambling and problem gambling in Victoria, Australia. *Melburn School of Psychological Sciences. Plus One* 14(1), 36-49.
- (30) Jugović, A. (2009). Teorija društvene devijantnosti – Paradigme i implikacije. Beograd: *Službeni glasnik*.
- (31) Jugović, A. (2013). *Teorija društvene devijantnosti*. Beograd: Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju
- (32) Jugović, A. (2014). *Zapisi iz anomije, Ogledi iz nauke o društvenim devijacijama*. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
- (33) Kilbarda, B., Mravčik, V., Sieroslavski, J., Gudelj Rakić, J., & Sebastian Martens, M. (2014). Nacionalno istraživanje o stilovima života stanovništva Srbije 2014. godine. Beograd: Institut za javno zdravlje Srbije “Dr Milan Jovanović Batut”.
- (34) Koprek, I. (2013). Sreća i igre na sreću. Etički okvir za razumijevanje jednog fenomena današnjice. *Nova prisutnost: Časopis za intelektualna i duhovna pitanja*, 11(3), 367-377.
- (35) Kozjak, B. (2008). Religija i kockanje. *Socijalna Ekologija: Časopis za ekološku misao i sociološka istraživanja okoline*. 17(3), 263-283.
- (36) Livazović, G. (2012). Povezanost medija i rizičnih ponašanja adolescenata. *Kriminologija & Socijalna Integracija*, 20(1), 1-22.
- (37) Livingstone, C., Adams, P., Cassidy, R., Markham, F., Reith, G., Rintoul, A., Young, M. (2017). On gambling research, social science and the consequences of commercial gambling. *International Gambling Studies*, 18(1), 56-68.
- (38) Lopez-Gonzalez, H., Estévez, A., & Griffiths, M. D. (2017). Marketing and Advertising Online Sports Betting: A Problem Gambling Perspective. *Journal of Sport and Social Issues*, 41(3), 256-272.
- (39) Lycka, M. (2011). Online gambling: towards a transnational regulation. *Gaming Law Review and Economics*, 15(4), 179-195.

- (40) McComb, L., & Sabiston, C. M. (2010). Family Influences on adolescent gambling behavior: A Review of the Literature. *Journal of Gambling Studies*, 26(4), 503–520.
- (41) Milojković, M., Srna, J., i Mićović, R. (1997). *Porodična terapija*. Beograd: Centar za brak i porodicu.
- (42) Mladenović, I., i Lažetić, G. (2018). *Zavisnost od kockanja: sa terapijskim priručnikom*. Beograd: Čigoja
- (43) Nastasić, P. (2014). *Bolesti zavisnosti-lečenje, oporavak, izlečenje?* U: P. Nastasić (ur). *Bolesti zavisnosti : apstinencija, (iz)lečenje, rehabilitacija*. XXX Simpozijum o bolestima zavisnosti (str. 11-13). Novi Sad: Zajednica Klubova lečenih alkoholičara.
- (44) O’Leary, K., & Carroll, C. (2013). The online poker sub-culture: Dialogues, interactions and networks. *Journal of Gambling Studies*, 29(4), 613-630.
- (45) Parke, A., Hariris, A., Parke, J. & Rigby, J. (2014). Responsible marketing and advertising in gambling. Critical Review. *The Journal of Gambling Business and Economics*, 8(3), 21-35.
- (46) Petry, N.M. (2005). *Pathological Gambling: Etiology, Comorbidity, and Treatment*. Washington DC: American Psychological Association
- (47) Pontell, H.N., Geis, G., & Brown, G.C. (2007). Offshore Internet gambling and the World Trade Organization: Is it criminal behavior a commodity? *International of Cyber Criminology*, 119-136
- (48) Porter, J., Ungar, J., Frisch, G.R. & Shopra, R. (2004). Loneliness and life dissatisfaction in Gamblers. *Journal gambling Issues*, (11), 1-22
- (49) Potenza, M. N. (2008). The neurobiology of pathological gambling and drug addiction: an overview and new findings. *Philosophical Transactions of the Royal Society : Biological Sciences*, 363(1507), 3181–3189.
- (50) Prus, R. (2004). Gambling as activity: Subcultural live-worlds, personal intrigues and persistent involvements. *Journal Gambling Issues*, 10(3), 25-37.
- (51) Radulović, D. (2014). *Psihološke osnove poremećaja u ponašanju*. Beograd. i Fakultet za specijalnu edukaciju rehabilitaciju
- (52) Raylu, N., & Oei, T.P. (2004). Role of culture in gambling and problem gambling. *Clinical Psychology Review*, 23(8), 1087 – 1114.
- (53) Reith, G. (2007). Gambling and the contradictions of consumption: A genealogy of the “pathological” subject. *American behavioral scientist*, 51(1), 33-55.
- (54) Reith, G., & Dobbie, F. (2011). Beginning gambling: The role of social networks and environment. *Addiction Research & Theory*, 19(6), 483–493.
- (55) Rossen, F.V., Clark, T., Denny, S.J, Fleming, T.M., Peiris-John, R., Robinson, E. & Lucassen, M.F.G. (2016). Unhealthy Gambling Amongst New Zealand Secondary School Students: An Exploration of Risk and Protective Factors. *International Journal of Mental Health Addiction*, 14, 95-110.
- (56) Savard, A.C., Tremblay, J., & Turcotte, E. (2015). Problem gambling among adolescents: toward a social and interactionist reating. *International Gambling Studies*, 15(1), 39-54.
- (57) Scharpe, L. (2002). A reformulated cognitive-behavioral model of problem gambling. *Clinical Psychology Review*, 22(1), 1-25.
- (58) Singh, Sh., Mallaram, G.K., & Sarkar, S. (2017). Pathological gambling: An overview. *Medical Journal*, 10(2), 120-127.
- (59) Walker, D. M., & Sobel, R. S. (2016). Social and Economic Impacts of Gambling. *Current Addiction Reports*, 3(3), 293–298.
- (60) Welte, J. W., Wieczorek, W. F., Barnes, G. M., & Tidwell, M.-C. O. (2006). Multiple Risk Factors for Frequent and Problem Gambling: Individual, Social, and Ecological. *Journal of Applied Social Psychology*, 36(6), 1548–1568.

Internet izvor:

- (61) <http://www.internetkockanje.com/online-kazino-vodic/razvoj-kockanja-od-kladenja-na-trke-do-online-kazina/> pristupljeno 10.07.2019
- (62) Binde, P. (2009). Gambling motivation and involvement. A review of Social Science research. The Swedish National Institute of Public Health. Dostupno na: <https://prism.ucalgary.ca/bitstream/handle/1880/51055/R2009-20-gambling-motivation-a-review.pdf/>, pristupljeno februar, 2020.
- (63) Kindt, J. W. & Braun A. E. C. (2005). Destructive Economic policies in age of terrorism: Government- Sanctioned gambling as Encouraging Transboundary economic Raiding and Destabilizing National and International Economies .*ACDIS Occasional Paper*. Dostupno na : https://www.ideals.illinois.edu/bitstream/handle/2142/41/Kindt_and_BrynnOP.pdf?sequence=1&isAllowed=y/, pristupljeno novembar, 2019.
- (64) Ofcom (2013). *Trends in advertising activity gambling*. Dostupno na: [https://www.ofcom.org.uk/..data/assets/pdf_file/0026/53387/trends in ad activity gambling.pdf/](https://www.ofcom.org.uk/..data/assets/pdf_file/0026/53387/trends_in_ad_activity_gambling.pdf/), pristupljeno decembar, 2019.
- (65) Williams, R., Rehm, J., & Stevens, R. (2011). The Economic Impacts of Gambling. *Final Report Prepared for The Canadian Consortium for Gambling Research*. Dostupno na: <https://www.umass.edu/seigma/sites/default/files/SEIG%20Report-Williams%20Rehm%20%20Stevens%202011.pdf/>, pristupljeno novembar, 2019.

SOCIO-CULTURAL ASPECT OF GAMBLING THROUGH HISTORY

The aim of the research is to analyze the socio-cultural aspect of gambling throughout history. Gambling has had activity that have always been present in most cultures. Attitude and social reaction to gambling change their shape depending on different socio-cultural aspects and dominant epochs of a given time. Gambling was first viewed as a sin, then as a form of criminal activity, and finally, as a disease of addiction. It is widespread in all societies and is legalized to varying degrees, depending on legal provisions. Today, as a social phenomenon, it is subject to complex determinism and is recognized and treated as a "behavioral control disorder". Social states and processes such as anomie, industrialization, liberalization, the power of media propaganda, transition, imperative mode of having a "market" outcome, diminishing influence of the traditional family, modern society is becoming a suitable ground for the development of pathological gambling. The concluding points focus on recommendations aimed at raising the awareness of individuals and families about the importance of correctly interpreting the messages of the contemporary social context, and in order to prevent gambling.

KEY WORDS: gambling / pathological gambling / socio- cultural aspect / history